

УДК 657.21

СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Тирінов Андрій Вікторович, к.е.н., ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Харків, Україна,

Анотація — В роботі визначено сутність дебіторської заборгованості підприємства, зазначені сучасні особливості розрахунків підприємства, визначені внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на зростання дебіторської заборгованості підприємства.

Ключові слова — дебітори, заборгованість підприємства, фактори.

Нестабільність та недостатня визначеність розвитку економіки України вимагає проведення структурної перебудови національної економіки в напрямі зміцнення конкурентоспроможності окремих товаровиробників та країни в цілому. В свою чергу, важливим завданням в цьому напрямі є покращення платіжної дисципліни покупців та замовників. Розміри дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємств залишаються значними та набагато перевищують їх розміри в країнах з цивілізованими ринковими відносинами. Збільшення балансових залишків дебіторської заборгованості негативно вплинуло на рівень економічної активності національних товаровиробників. Тому сьогодні гостро постає питання підвищення ефективності обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками підприємств із покупцями та замовниками, що першочергово вимагає з'ясування сутності дебіторської заборгованості.

Нормативною базою для обліку операцій із дебіторською заборгованістю є П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» [3], П(С)БО №13 «Фінансові інструменти» [4] та МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [2].

Серед науковців, які займалися проблематикою дебіторської заборгованості, треба виділити наступних: Ф. Бутинець, І. Бланк, С. Голов, В. Завгородній, Г. Савицька, Р. Дамарі, С. Хенк, К. Хувер, С. Олійник та інші.

Незважаючи на численність наукових досліджень та їх вагомий науково-практичний здобуток сучасні умови господарювання обумовлюють необхідність вивчення та поглиблення досліджуваної проблематики.

Стратегічна роль дебіторської заборгованості у розвитку вітчизняного бізнесу, що проявляється у впливі на процеси формування доходів підприємств, визначенні бази їх оподаткування та формуванні певного рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання у цілому, вимагає виявлення її характерних рис, що визначають її сутність та особливості бухгалтерського обліку.

Проаналізувавши положення економічної теорії та практики розрахунків сучасних підприємств до основних характеристик дебіторської заборгованості слід віднести наступні:

1) виникає внаслідок розбалансування термінів відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг) покупцям (замовникам) та надходження компенсації її вартості;

2) внаслідок існування товарного або комерційного кредиту є об'єктивним явищем функціонування підприємства;

3) слугує інструментом збутової політики підприємства;

4) стрімке накопичення балансової вартості дебіторської заборгованості свідчить про неефективні канали збуту продукції підприємства внаслідок неплатоспроможності її покупців;

5) спричиняє замороження високоліквідних активів підприємства та їх відволікання із господарського обігу;

6) слугує резервом скорочення поточних потреб підприємства у обігових коштах;

7) обумовлює необхідність залучення коштів із зовнішніх джерел для фінансування господарської діяльності підприємства: кредиторської заборгованості, банківського кредитування, випуск боргових цінних паперів, цільового фінансування тощо. Це, в свою чергу, призводить до виникнення упущеної вигоди від своєчасного

використання власних коштів у господарській діяльності та зростання витрат підприємства на фінансування відсотків за тимчасове користування позиковим капіталом;

8) є фінансовим активом підприємства;

9) є фінансовим інструментом, бо призводить до виникнення фінансового активу у продавця та фінансового зобов'язання у покупця продукції (товарів, робіт, послуг);

10) слугує товаром на фінансових ринках, зокрема, за угодами факторингу;

11) тощо.

Наведені ознаки характеризують дебіторську заборгованість як категорію, яка впливає на всю фінансово-господарську діяльність підприємства. Відповідно, забезпечення належного рівня її обліково-аналітичного забезпечення потребує врахування перелічених специфічних рис дебіторської заборгованості при визначенні та, в подальшому, в процесі її бухгалтерського обліку.

В роботі [1] наведені фактори виникнення та нагромадження дебіторської заборгованості на підприємстві, серед яких можна виділити 2 основні групи: зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів слід віднести: стан економіки країни; збалансованість грошової та товарної маси; кон'юнктура ринку кредитування; рівень платіжної дисципліни суб'єктів економічної діяльності; особливості грошово-кредитної політики Національного банку України; динаміка інфляційних процесів; стабільність курсу національної валюти; рівень розвитку цільового товарного ринку підприємства; специфіка ринку сировинних ресурсів підприємства; політика влади щодо розвитку галузі; податкова система в державі та тип податкової політики; законодавчо-нормативне регулювання формування статутного капіталу; розподілу прибутку та виплати дивідендів. До внутрішніх факторів відносяться обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); структура собівартості продукції; період життєвого циклу виробництва; наявність матеріально-технічного забезпечення зберігання готової продукції (товарів); особливості кредитної політики підприємства; особливості маркетингової політики підприємства рівень кваліфікації фінансових менеджерів підприємства; застосовувані підприємством

певних форми розрахунків з дебіторами; наявність та види забезпечення дебіторської заборгованості; стан системи контролю дебіторської заборгованості підприємства; конкурентоспроможність продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства.

Різноманітність науково-практичних підходів доводить дискусійність питання визначення сутності дебіторської заборгованості підприємства, але слід погодитись із запропонованими поглядами. Так, розгляд дебіторської заборгованості підприємства як кількісного результату його кредитної діяльності обумовлений формою її існування у вигляді певної суми грошових коштів; з огляду на те, що обсяг дебіторської заборгованості характеризує рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства, вона виступає індикатором його фінансового стану; внаслідок надання позики покупцям на безоплатній основі, дебіторська заборгованість, що виникає може бути охарактеризована як безвідсоткова позика; дебіторська заборгованість виникає внаслідок своєчасної не оплати покупцями в момент відвантаження продукції, отже її сутність може бути визначена як неоплачена продукція; дебіторська заборгованість є результатом контрактних відносин товаровиробників і покупців та надає продавцю право отримання компенсації вартості відвантаженої ним продукції (фінансовий актив) від покупця (фінансове зобов'язання).

Національні стандарти обліку, зокрема П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість» надає визначення досліджуваного поняття як суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [3]. В свою чергу, дебіторами визначені як «юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів». Отже, облікове визначення дебіторської заборгованості національною методологією бухгалтерського обліку зводиться суто до заборгованості, джерела виникнення якої конкретизуються у понятті «дебітори».

Міжнародна облікова практика, зокрема МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [2], розглядає дебіторську заборгованість більш широко – як «актив, що виникає коли суб'єкт господарювання стає стороною контракту і внаслідок цього має юридичне право

отримувати грошові кошти або юридичне зобов'язання їх сплатити». Отже трактовка МСФЗ 9 є більш повною з огляду на те, що ідентифікує дебіторську заборгованість як актив та враховує передумови її виникнення – контрактні відносини між учасниками господарських правовідносин.

Динамічний розвиток фінансових інструментів, що обумовлює трансформацію традиційних відносин товарного кредитування у більш складні фінансово-господарські операції, такі як факторинг, використання інструментів заборгованості дебіторів в якості забезпечення за іншими фінансовими операціями підприємства тощо. За цих умов облікове поняття дебіторської заборгованості набуває більш широкого змісту та потребує удосконалення.

З урахуванням існуючих теоретичних підходів та сучасних реалій господарської діяльності вітчизняних підприємств представляється доцільним визначення облікової сутності економічної категорії «дебіторська заборгованість» як актив, який виникає внаслідок контрактних взаємовідносин підприємства з фізичними та юридичними особами з приводу реалізації продукції (товарів), надання послуг, виконання робіт та інших господарських операцій, надає право на отримання грошових коштів у майбутньому за раніше здійснені операції постачання, відображає заборгованість на користь підприємства на певну дату та слугує інструментом його фінансової діяльності. Крім того, з точки зору економічного аналізу, контролю та аудиту дебіторська заборгованість відображає ефективність маркетингової політики підприємства, характеризує обсяги відволікання коштів із господарського обігу та слугує індикатором фінансового стану суб'єкта господарювання.

Сучасний стан розрахунків підприємств характеризується незадовільним рівнем платіжної дисципліни суб'єктів економічної діяльності та вимагає посилення їх контролю, як з боку органів державної влади в сфері реалізації економічної політики, так і з боку самих підприємств. Основним джерелом інформації при цьому виступають дані бухгалтерського обліку, що, в свою чергу, вимагає підвищення якості обліково-аналітичного забезпечення управління

дебіторською заборгованістю підприємств. Першочерговим завданням в даному напрямі є поглиблення облікової трактовки дебіторської заборгованості підприємства. Узагальнення результатів існуючих досліджень за даною проблематикою та нормативно-інструктивної документації дозволило уточнити сутність облікового визначення дебіторської заборгованості підприємства, яке дозволяє ідентифікувати її як актив, встановити передумови виникнення та охарактеризувати як результат фінансово-господарської діяльності підприємства. Запропоноване визначення дозволяє більш комплексно описати сутність явища дебіторської заборгованості, що слугує інформаційною базою підвищення ефективності її облікового відображення.

Список використаної літератури

1. Лівощко Т. В. Дослідження факторів динаміки дебіторської заборгованості підприємствам / Т. В. Лівощко, К. В. Бебех. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_143.pdf.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) 9 «Фінансові інструменти». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України: N 237 від 08.10.99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України: N 559 від 30.11.2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України: № 433 від 28.03.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382859&cat_id=293536.

Автори

Тирінов Андрій Вікторович, доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу, ХНЕУ ім. С. Кузнеця (a-v-t@ukr.net).

Тези доповіді надійшли 02 лютого 2019 року.

Опубліковано в авторській редакції.